

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

PHẠM QUỐC LONG

**LỊCH SỬ VĂN HÓA XÃ PHONG CỐC
HUYỆN YÊN HƯNG TỈNH QUẢNG NINH**

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

**Người hướng dẫn khoa học:
PGS.TS. Nguyễn Thị Phương Chi**

Thái Nguyên, năm 2015

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

PHẠM QUỐC LONG

**LỊCH SỬ VĂN HÓA XÃ PHONG CỐC
HUYỆN YÊN HƯNG TỈNH QUẢNG NINH**

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã ngành : 60 22 03 13

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

Người hướng dẫn khoa học:

PGS.TS. Nguyễn Thị Phương Chi

Thái Nguyên, năm 2015

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS.TS Nguyễn Thị Phương Chi đã tận tình hướng dẫn tôi hoàn thiện công trình này.

Tôi xin chân thành cảm ơn trường Đại học Sư phạm, Đại học Thái Nguyên. Ban chủ nhiệm khoa Lịch sử, khoa Sau đại học trường Đại học sư phạm, Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi trong quá trình học tập.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ủy ban nhân dân tỉnh Quảng Ninh, Phòng văn hóa – thông tin – thể thao thị xã Quảng Yên, Ủy ban nhân dân phường Phong Cốc cùng nhân dân Hà Nam – Phong Cốc đã giúp đỡ tôi trong quá trình nghiên cứu.

Tôi xin gửi lời cảm ơn tới gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã động viên và cổ vũ tôi trong thời gian qua!

Ngày 20 tháng 8 năm 2015

Tác giả luận văn

PHẠM QUỐC LONG

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan công trình nghiên cứu “Lịch sử, văn hóa xã Phong Cốc, huyện Yên Hưng, tỉnh Quảng Ninh” dưới sự hướng dẫn của PGS. TS Nguyễn Thị Phương Chi là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi, kết quả nghiên cứu trong luận văn là trung thực, chưa được công bố

Xác nhận của trưởng khoa chuyên môn

Người thực hiện

PHẠM QUỐC LONG

MỤC LỤC

	Trang
LỜI CẢM ƠN.....	i
LỜI CAM ĐOAN.....	ii
MỤC LỤC.....	i
MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	2
3. Mục đích, đối tượng, phạm vi nghiên cứu.....	6
3.1. Mục đích.....	6
3.2. Đối tượng nghiên cứu.....	7
3.3. Phạm vi nghiên cứu.....	7
4. Nguồn tư liệu.....	7
5. Phương pháp nghiên cứu.....	8
6. Cấu trúc của đề tài.....	8
NỘI DUNG.....	9
Chương 1.....	9
KHÁI QUÁT VỀ VÙNG ĐẤT PHONG CỐC.....	9
1.1. Vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên.....	9
1.1.1. Vị trí địa lý.....	9
1.1.2. Điều kiện tự nhiên.....	10
1.1.2.1. Địa hình.....	10
1.1.2.2. Khí hậu.....	12
1.1.2.3. Cảnh quan và không gian.....	14
1.2. Quá trình thay đổi địa giới hành chính.....	15
1.2.1. Tên làng và một số địa danh của Phong Cốc.....	15
1.2.2. Những thay đổi địa giới hành chính.....	19
1.3. Dân cư.....	22
Tiểu kết chương 1.....	24
Chương 2.....	25
LỊCH SỬ XÃ PHONG CỐC, HUYỆN YÊN HƯNG, TỈNH QUẢNG NINH.....	25
2.1. Phong Cốc trong các thế kỷ XV đến nửa đầu thế kỷ XIX.....	25
2.1.1. Sự hình thành thôn Phong Cốc thời Lê sơ.....	25
2.1.2. Phong Cốc từ thế kỷ XVI đến giữa thế kỷ XIX.....	35
2.1.3. Tổ chức chính quyền của Phong Cốc từ thế kỷ XVI đến nửa đầu XIX.....	37

2.2. Phong Cốc từ nửa sau thế kỷ XIX đến năm 1945	38
2.2.1. Phong Cốc dưới triều Nguyễn hồi nửa sau thế kỷ XIX	38
2.2.1.1. Phân chia ruộng đất ở Phong Cốc	40
2.2.1.2. Vấn đề bảo vệ đê điều và bảo vệ làng xóm.....	43
2.2.2. Phong Cốc dưới thời Pháp thuộc.....	45
2.2.3. Phong trào cách mạng ở Phong Cốc từ 1930 -1945.....	46
2.3. Phong Cốc từ 1945 – 1986	49
2.3.1. Phong Cốc từ 1945 – 1954	49
2.3.1.1. Phong Cốc từ sau cách mạng Tháng Tám tới trước 19/12/1946.....	49
2.3.2. Phong Cốc từ 1954 - 1975.....	52
2.3.2.1. Phong Cốc trong công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội.....	52
2.3.2.2. Phong Cốc trong chống chiến tranh phá hoại của đế quốc Mỹ.....	55
2.3.3. Phong Cốc từ 1976 – 1986	56
Tiểu kết chương 2.....	58
Chương 3	60
VĂN HÓA XÃ PHONG CỐC	60
3.1. Văn hóa vật chất	60
3.1.1. Chùa.....	60
3.1.2. Đình Phong Cốc	62
3.1.3. Đền.....	64
3.1.4. Nhà thờ họ	66
3.1.5. Ăn, mặc, ở đi lại của người Phong Cốc	68
3.1.5.1. Ăn	68
3.1.5.2. Mặc	70
3.1.5.3. Ở	71
3.1.5.4. Đi lại	73
3.2. Văn hóa tinh thần.....	76
3.2.1. Tín ngưỡng, phong tục tập quán.....	76
3.2.1.1. Các tôn giáo ở Phong Cốc	76
3.2.1.2. Tín ngưỡng thờ thần hoàng làng	79
3.2.1.3. Phong tục thờ thủy thần.....	82
3.2.1.4. Tục thờ Mẫu	83
3.2.1.5. Tục thờ thần Nông và các tín ngưỡng liên quan tới nghề Nông	84
3.2.1.6. Phong tục thờ cúng Tiên công ở Phong Cốc.....	84

3.2.1.7. Tang lễ.....	86
3.2.1.8. Cưới xin.....	88
3.2.1.9. Tục thờ tổ tiên.....	91
3.2.2. Lễ hội.....	94
3.2.2.1. Các nghi lễ nông nghiệp thường niên	94
3.2.2.2. Các lễ hội nông nghiệp không thường niên	96
3.2.2.3. Lễ hội Tiên Công.....	99
3.2.2.4. Lễ đại kỳ phước.....	106
Tiểu kết chương 3.....	107
KẾT LUẬN	109
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Lịch sử dân tộc và lịch sử địa phương có mối quan hệ chặt chẽ, gắn bó khăng khít với nhau. Đó là mối quan hệ giữa “*cái chung*” và “*cái riêng*”, giữa “*cái chính thể*” và “*cái bộ phận*”. Nghiên cứu mỗi địa phương, mỗi làng xã là góp phần làm phong phú thêm, chân thực thêm lịch sử dân tộc.

Việt Nam là quốc gia nông nghiệp, 90% dân số là nông dân. Vì thế tìm hiểu nông nghiệp – nông thôn – nông dân luôn là vấn đề được đặt ra cấp thiết. Việc nghiên cứu làng xã, nghiên cứu văn hóa địa phương là chìa khóa để chúng ta có thể làm sáng tỏ nhiều vấn đề quan trọng của lịch sử dân tộc.

Ngày nay, xây dựng kinh tế là nhiệm vụ trọng tâm của đất nước, của từng vùng và từng địa phương. Làm giàu trên quê hương mình, “*ly nông bất ly hương*” đang trở thành bài toán khó khiến nhiều vùng nông thôn còn phải trăn trở. Từ nhiều quốc gia trên thế giới, phát triển kinh tế bền vững, gắn phát triển với bảo tồn thiên nhiên, văn hóa đã trở thành bài học thiết thực trong xây dựng “nông thôn mới” ở nước ta.

Trong thời gian gần đây, công tác nghiên cứu lịch sử địa phương đang được đẩy mạnh. Nhiều tác phẩm lịch sử có giá trị ra đời đã góp phần bồi dưỡng tinh thần yêu quê hương đất nước, tự hào với truyền thống vẻ vang của địa phương. Qua đó, chúng ta cũng có thêm nhiều hiểu biết đúng đắn góp phần bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa của vùng, miền. Không chỉ vậy, các nhà văn hóa, các cơ quan chức năng đang tìm cách bảo tồn và khôi phục lại nhiều chùa chiền, lễ hội, các tín ngưỡng truyền thống, giúp các nhà hoạch định chính sách có cơ sở để đề ra những chính sách phù hợp vừa bảo tồn vừa phát huy các giá trị lịch sử, văn hóa của địa phương.

Xã Phong Cốc trên đảo Hà Nam là một địa phương có lịch sử phát triển lâu dài, gắn kết với lịch sử toàn đảo Hà Nam cũng như toàn huyện Yên Hưng. Trải bao thăng trầm lịch sử, nhân dân nơi đây đã hình thành và bồi đắp lên một nền văn hóa với nhiều tín ngưỡng, phong tục, lễ hội đặc sắc. Những giá trị văn hóa đó là niềm tự hào, là cội nguồn của nhân dân cần được bảo tồn và phát huy.

Trong giai đoạn công nghiệp hóa, hiện đại hóa đang được đẩy mạnh, cơ chế thị trường đã thâm nhập vào nhiều miền quê, nhiều địa phương. Bên cạnh những mặt tích cực, cơ chế thị trường cũng bộc lộ nhiều hạn chế. Nhiều giá trị văn hóa đang dần dần bị mai một, các ngành nghề truyền thống dần bị lãng quên,... Nhưng, tại xã Phong Cốc những tín ngưỡng, phong tục của ông cha vẫn được bảo tồn. Các tập tục ma chay, cưới xin, giỗ chạp,... từ bao đời vẫn được duy trì. Mỗi quan hệ dòng họ vẫn được duy trì mạnh mẽ... Vậy văn hóa Phong Cốc có những đặc trưng gì? Tại sao Phong Cốc lại có thể làm được điều đó? Điều gì đã khiến cư dân nơi đây vẫn duy trì, bảo tồn những giá trị văn hóa trong sự biến đổi nhanh chóng của đô thị Quảng Yên?... Những câu hỏi đó đã thôi thúc tôi tìm hiểu và cố gắng làm sáng rõ về lịch sử và văn hóa của địa phương này.

Mặt khác, khi nói tới Hà Nam - Phong Cốc ngày nay, nhiều người có cái nhìn không thiện cảm. Họ cho rằng, khi cả nước đang tiến lên thì Phong Cốc lại bảo thủ, trì trệ. Nhân dân Quảng Ninh nhiều nơi vẫn cho những phong tục, những tập quán của Phong Cốc là hủ tục “*lẽ lạt phiên hà*”, “*cưới xin phức tạp*”, “*thách cưới*”,... Không ít gia đình đã ngăn cản, cấm đoán đôi lứa yêu nhau khi nghe tới từ “*Hà Nam – Phong Cốc*”. Sự phân biệt vùng miền này đã ảnh hưởng không nhỏ tới tình thân đoàn kết của nhân dân trong xây dựng địa phương nói riêng và đất nước nói chung. Vì thế, tôi mong rằng với luận văn của mình có thể giới thiệu tới nhân dân về các thời kỳ lịch sử và nền văn hóa của xã Phong Cốc. Từ đó, có thể giúp nhân dân hiểu hơn về truyền thống địa phương.

Với những lý do trên, tôi quyết định chọn vấn đề “***Lịch sử, văn hóa xã Phong Cốc, huyện Yên Hưng, tỉnh Quảng Ninh***” làm đề tài luận văn thạc sĩ của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Làng xã cổ truyền là vấn đề thu hút được nhiều sự quan tâm, nghiên cứu của nhiều nhà nghiên cứu.

Tác phẩm *Cơ cấu tổ chức của làng Việt cổ truyền ở Bắc bộ* của Trần Từ do Nhà xuất bản Khoa học xã hội xuất bản năm 1984 tại Hà Nội là một tư liệu quý giá. Trong tác phẩm, nhà nghiên cứu Trần Từ đã trình bày một cách khoa học, lôgic về cơ cấu tổ chức làng xã cổ truyền ở Bắc bộ và ảnh hưởng của cơ cấu đó trong sự hình thành, phát triển nền kinh tế tiểu nông nghiệp, sự ra đời của phường hội. Trần Từ cũng giải thích chế độ công điền, công thổ và sự phân hoá giai cấp ở nông thôn Bắc Bộ trong lịch sử. Mặc dù không đi vào nghiên cứu xã Phong Cốc nhưng tác phẩm là nguồn tư liệu quan trọng để nghiên cứu làng xã truyền thống.

Năm 2009, Nhà xuất bản Đại học quốc gia Hà Nội cho xuất bản tác phẩm *Một số vấn đề làng xã Việt Nam* của giáo sư Nguyễn Quang Ngọc. Tác phẩm gồm hai phần. Phần thứ nhất gồm 5 chương, trong đó chương IV và chương V giáo sư Nguyễn Quang Ngọc đã trình bày vấn đề *Kết cấu kinh tế - xã hội của làng Việt cổ truyền và Văn hóa làng xóm*. Phần thứ hai, giáo sư lại đi sâu vào khai thác cụ thể làng Đan Loan. Dù không đề cập gì tới Phong Cốc, nhưng tác phẩm *Một số vấn đề làng xã Việt Nam* có thể giúp định hướng phương pháp tiếp cận xã Phong Cốc.

Cuốn sách *Đô thị Quảng Yên : Truyền thống và định hướng phát triển*, do giáo sư Nguyễn Quang Ngọc chủ biên được Nxb Thế giới xuất bản tại Hà Nội. Đây là tập hợp các công trình nghiên cứu công phu của nhiều nhà khoa học trong và ngoài nước. Những vấn đề về lịch sử, văn hóa, địa chất, kinh tế, ... của huyện Yên Hưng được tập hợp một cách khoa học. Nhiều tư bài nghiên cứu đã đề cập tới xã Phong Cốc về lịch sử hình thành, kinh tế và văn hóa. Đây cũng là tư liệu gần gũi cho việc nghiên cứu về Phong Cốc

Tác phẩm *Hương ước cổ làng xã đồng bằng Bắc Bộ* của Vũ Duy Mền do Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Hà Nội xuất bản năm 2010. Trong tác phẩm, Vũ Duy Mền đã đi sâu vào giới thiệu cấu trúc và ý nghĩa của hương ước vùng đồng bằng sông Hồng. Mặc dù xã Phong Cốc không còn lưu giữ được hương ước cổ, nhưng qua tìm hiểu khái quát về hương ước tại đồng bằng sông Hồng